

vány rokem 1567, autora určit můžeme. Byl jím tábořský rodák *Jan Řepka*. Pro jeho individuální styl je charakteristické, jak ukončuje zápisy výsledků *stalo se léta svrchu psaného za ouřadu rychtářství ložního pana*. V některých vyznáních písař sám uvádí své celé jméno, nebo iniciály (*A tento kšaf a to vyznání jest sepsán ode mne, Jana Řepky, písaře krevního k tomu nařízeného při městě Táboře*). Janem Řepkou byly vypovědi sepisovány až do roku 1609, tedy plných 42 let. Je proto pravděpodobné, že do zápisů pronikl alespoň jistou měrou místní jazykový úzus a že obsahují i některé dialektismy jihozápadočeského nářečního komplexu. Jména ostatních písařů neznáme přesně. V textu jsou zaznamenána jen jejich křestní jména.

Smolná kniha obsahuje v podstatě dva druhy textů. Jeden typ je tvořen ustálenými formulami, které se opakují ve většině zápisů. Patří sem zakončení výsledků. Často obsahují písařovo jméno a větu *Na tom všem umřel*. Mezi ustálené konstrukce je potom *zasaden text s věcným obsahem*. Každý výsledek uvodzuje zkratka *it* (z latinského *item*, rovněž).

V některých případech se zápisy kryjí, shodují se. Uvážíme-li všechny nápadné shody, můžeme se domnívat, že často nejde o dva různé výsledky, ale že písař, který opisuje z rozptýlených papírů vyznání jediného vyslychaného, části tohoto vyznání omylem položil na dvě různá místa. O tom, že první strany rukopisu byly později vyplněny přepsáním starších zápisů, svědčí doslovné opakování některých výpovědí, ale také písařova prosba *Písařovi rače dáti na pivo vod přepisování, chudému služebníkovu, věrnému vašich milostí i ty vsí obce. Za to prosím*.

Dalším závažným problémem, který nelze opomenout, je otázka, jak věrný obraz tehdejšího mluveného jazyka nám smolné knihy poskytují. F. Oberpfalcer (1937) uvádí, že z černých knih k nám mluví živý jazyk lidový, písaři totiž zapisovali zpravidla výpovědi tak, jak je slyšeli, ponechávající bez změny i spojení vět i tvary slov, řídili se v tom podle platného řádu. F. Cuřín (1985) zaujímá stanovisko, jehož formulace je poněkud kontradiktorní. Uvádí, že smolné knihy podávají dost věrný obraz tehdejšího mluveného jazyka, který zřejmě opouštěl některé archaistické jevy, ale jiné ponechával v početnějších zbytcích, jež nacházíme v literatuře krásné a odborné. Zároveň však připouští, že přesnější obraz běžně mluveného jazyka v smolných knihách nemáme, protože výsledky zapisovali školení písaři a určitě už z technických důvodů nikoli slovo od slova (přestože tak přísahali).

Nesmíme se tedy nechat mýlit přísahami a sliby písařů, že budou zapisovat „slovo od slova“. Některé příčiny tohoto stavu spočívají přímo v nich, některé vně jejich osoby. K vnitřním faktorům můžeme zařadit to, že písaři byli vlastně úředníci, kromě záznamů výsledků museli psát spisovně. Není vyloučeno, že nahrazovali výrazy vulgární, expresivní pojmenováními mírnějšími. Často neznali jména udávaných lokalit, z čehož pramenily četné

přepisy, vynechávky jednotlivých hlásek nebo hláskových skupin. Mezi vnější faktory, které determinovali povahu záznamu, patří především technika psaní, která nedovolovala urychlit zápis, a snad i osobnost vyslychaného. Ten se často špatně rozpomínal.

Ani na základě *táborské černé knihy* nelze tedy popsat tehdejší stav jihovýchodních dialektů, a to ani z dialektismů, které pravděpodobně ušly ostražitosti písařů. Například *chlíb*, *včily*, *rejby*, *sér*, *břeteno* místo *chléb*, *včely*, *ryby*, *sýr*, *vřeteno*, dále *pít*, *šíst*, *pítej*, *šístej*, *sídmej* místo *pět*, *šest*, *pátej*, *šestej*, *sedmej* (podoby obecně české). Přesto jsou tyto výrazy svědectvím o dobovém stavu místního nářečí. Krevní se tedy snažili užívat spisovného jazyka nepodléhajícího regionálnímu úzu.

Lze tedy říci, že písaři jevům lidového jazyka, dialektismům a vulgárním výrazům nebyli s to zcela se vyhnout. Pro dané období je pronikání prvků mluveného jazyka do spisovných projevů symptomatické.

Jestliže bychom chtěli porovnat úroveň hláskového systému češtiny 16 a 17. století tak, jak je podán v základních historických gramatikách (Komárek, 1958; Lamprecht — Šlosar — Bauer, 1986), s jeho konkrétní realizací v *Černé* neboli *Smolné knize města Tábora*, musíme konstatovat, že stav všech hláskových zmen odpovídá standardu tehdejší spisovné češtiny. Spisovná norma hlásková žije v povědomí písařů stále jako relativně pevný systém. Přijali pronikající diftongizaci *ú — ou* (*rouchy*, *slouží*, *kohoutek*, *v outerej*, ale *zlú*, z *Rúdneho*) a *ý — ej* (nepronikla do zápisů v celém rozsahu stejně, téměř jako pravidlo, které má minimum výjimek, je provedena ve vlastních jménech, a to v přímeních *Holej*, *Černej*, *Starej* a ve jménech místních *Tejn*, *Mejto*, *Chotejšany*, za *Vilštejnem*). Užití diftongu ve kmeni je kolísavé. Převažuje však podoba s *ej* (*rejby*, *mlejn*, *strejc*). Výskyt obou podob je frekventovanější u sloves. V koncovkách složeného skloňování je diftong *ej* zastoupen daleko silněji než v postavení uvnitř slova. Připomeňme si na tomto místě Porákovu tezi, že čím je psaný text bližší mluvenému úzu, tím je v něm *ej* častější (Porák, 1983).

Diftongizace měkkého *í — ej* je doložena velice vzácně, pouze v kmeni některých slov, ale zde je důsledná (*Lejkařka*). Rovněž slova *nazítí*, *pozítí* jsou doložena výhradně s *ej*. Ačkoli se výsledkům úženi *é — í* písaři zcela nevyhýbají, převažuje podoba starší. Výjimku tvoří snad jen pravidelně zúžené podoby v deminutivech (*kamunky*, *dvířka*) a slova *hlídati*, *kolíbatu*, která jsou doložena s *í*. Musíme však vzít v úvahu i tu skutečnost, že změny dnes chápané jako nediferencovaný celek nepronikaly do jazyka stejně rychle. Například již zmíněná diftongizace *ú — ou* byla na počátku 16. století zřejmě dokončována, zatímco další jevy pronikaly do spisovné češtiny pomaleji a později. Inovace se neuplatňují všude. Například protetické *v* nemůžeme doložit u frekventované číslovky *oba*, obvykle proteze nebývá ani u zdo-